

Publicatie: Beter Begeleiden april 2016

Gepersonaliseerd leren

Voicing en de *'leer'kracht van de leerling*

Marianne den Otter

Dit artikel wil een bijdrage leveren aan voicing, de leerling een stem geven bij het leren om zo van binnenuit zijn *'leerkracht'* vrij te maken. Voicing en de stem van de leerling wordt ingebed in het thema gepersonaliseerd leren, vanuit een *'Whole Child'* benadering. Voor leerkrachten en begeleiders worden ideeën aangereikt om gepersonaliseerd leren gestalte te geven, waarbij de stem van de leerling ertoe doet.

'Whole Child' benadering

Hiermee wordt bedoeld dat het onderwijs meer is dan het instrumenteel toerusten van leerlingen, maar dat we de leerling in zijn volle potentieel tot ontwikkelen en groei willen brengen. Het aansluiten bij de innerlijke stem, geeft ons kansen om aan te sluiten bij de leef- en belevingswereld van leerlingen en bij hun denkprocessen tijdens het leren. Als de leerling authentiek contact en belangstelling ervaart van zijn opvoeders en in gesprek ervaringen en gedachten kan delen, biedt het de leerling kans om zelfkennis te ontwikkelen en dicht bij het authentieke zelf te komen of te blijven. Voor veel leerlingen zullen hierbij zijn ouders en de leerkracht(en) een belangrijke rol spelen.

Voicing

Voicing (Otter, 2015) betekent letterlijk vertaald 'uiten en verwoorden' en mogelijk is dit ook wel de essentie van voicing in deze context. Het is de uitdaging om leerlingen een stem te geven bij hun eigen leer- en ontwikkelproces, door zich van binnenuit te mogen uiten naar buiten om hun innerlijke belevingswereld uit te drukken. En om het leren verwoorden van hun gedachtegang bij het leren, om zich bewust te worden van hoe zij leren en op die wijze dichterbij hun 'innerlijke leraar' kunnen komen, die dat leren en presteren van binnenuit aanstuurt. Hattie (2014) schrijft in 'Leren zichtbaar maken' dat leerkrachten een cruciale rol spelen in het begeleiden, ondersteunen en stimuleren van leerprocessen van leerlingen op weg om hun eigen leraar te worden. Hiervoor is het belangrijk dat ze actief betrokken zijn bij het proces van leren van hun leerlingen en als het ware kijken door de ogen van de leerling en bewust hun gedachtegang proberen te begrijpen. Vanuit die afstemming ontdek je de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van leerlingen en kom je tot passende interventies als leerkracht of begeleider. Volgens Hattie is het voeren van leergesprekken een belangrijke ondersteuning om leerlingen te 'leren leren'.

Leergesprek voeren met leerlingen:

Volgens Hattie (2014) gaat een leergesprek met leerlingen om drie vragen:

1. **Doelvraag:** het activeren van de leerling – doel en opbrengst laten vaststellen
2. **Activeren:** doorvragen en leerlingen binnenin bronnen laten aanboren
3. **Compenseren:** toevoegende instructie of tip of waarderende feedup

Volgens Holdsworth (2007; in Den Otter, 2015) draagt voicing bij aan de ontwikkeling van een sterk zelfconcept van leerlingen, met als belangrijkste principes:

- Gevoel van capaciteit: je wordt gezien en uitgedaagd om je eigen capaciteiten optimaal te ontwikkelen en daarmee ook een bijdrage te leveren aan het collectief
- Gevoel van verbinding: je ontwikkelt een gevoel in relatie te zijn met de ander(en) en kunt rekenen op passende afstemming en ondersteuning
- Gevoel van betekenisvol zijn: je wordt gezien en gehoord en je mag een bijdrage leveren aan de groep waar je deel van uitmaakt. Je doet er toe.

Een piano is een mooie metafoor voor 'voicing'. In iedere leerling zijn zoveel stemmen, zoveel groeikansen, leerervaringen en belevingen en die hebben ieder een eigen stem. Het is de dagelijkse kunst om al die stemmetjes te laten weerklinken en harmonisch samen te laten gaan. Dat gaat over inner voice, stemmen binnen in de leerling, die zijn denken en gevoelens weerspiegelen. Daarnaast zijn er de vele stemmen van buitenaf, waarmee de leerling in interactie is en waarin hij zijn eigen stem en stemgeving moet kunnen verhouden tot de meerstemmigheid om hem heen.

Dialogoog

Als we de *leerkracht* van de leerling vrij willen maken door voicing, start dit in het maken van verbinding met de leerling, in authentiek contact. Door interactie en wederkerige dialoog kan een leerling op zoek gaan naar zijn eigen gedachte- en gevoelswereld. Hierdoor raakt een leerling ook in contact met zijn authentieke zelf en kan van daaruit zijn wil, denken, voelen en handelen benoemen, om de aangereikte doelen in het onderwijs te bereiken. Afstemmen wordt dan een proces van natuurlijke interactie tussen de leerkracht en de leerling. Daarnaast heb je als leerkracht en begeleider ook een initiërende- en toevoegende rol, om ontwikkeling op te tillen en optimale uitdaging te creëren. Je geeft leiding door helder aan te geven wat de kaders en doelen zijn waarbinnen een leerling een eigen stem krijgt. De ruimte die de leerling hierin krijgt is afhankelijk van de inrichting van het onderwijs en de mate van verplichte taken en keuzemogelijkheden in je onderwijs. Belangrijk in de interactie en de wederkerige dialoog is, dat beiden afgestemd blijven op elkaar: de leerling op de leerkracht als deze het initiatief neemt en vice versa.

Voicing vraagt om goede gespreksvaardigheden van een leerkracht en begeleider en vraagt om het vermogen tot sensitieve responsiviteit. (Rixsen Walraven, 1993; in

Vos, 2006). Sensitief in de zin van het volgen en volledig ontvangen van het initiatief van een leerling door 'zien, horen en voelen' en responsief, door daaraan betekenis te geven. Vanuit afstemming kan het gesprek wederkerig worden en kun je als leerkracht tot uitwisseling komen op inhoudelijk- en betrekkingniveau. Op inhoudelijk niveau, kun je met de leerling de dialoog uitbreiden rondom: doelen, opbrengsten en verwachtingen, ieder vanuit zijn eigen perspectief en rol. Op betrekkingniveau kun je uitwisselen over beleving. Ervaringen van leerlingen en ook waarderende reflectie behoort bij dit betrekkingniveau. Kortweg zou je kunnen zeggen dat afstemmen op inhoud 'rationeel' is en afstemmen op betrekkingniveau 'relationeel'.

Vanuit afstemming in de interactie, krijg je kansen als leerkracht om de dialoog te verdiepen en perspectieven over en weer te verkennen. Onderstaand een overzicht om de leerling een stem te geven in wederkerige dialoog.

Samengevat vraagt een dialoog voeren in voicing om begeleidersvaardigheden als:

In dialoog met de leerling(en)

1. Afstemmen - sensitief en responsief reageren:

Sensitief: de leerling uitnodigen tot initiatief en hier met alle zintuigen op aansluiten en omgekeerd de leerling vragen om af te stemmen op jou als leerkracht.

Responsief: betekenis geven aan het initiatief van de leerling op inhoud- en betrekkingniveau en vice versa.

2. Wederkerige Dialoog

Wederkerigheid in interactie: beurten verdelen en uitwisselen op:

Inhoudelijk niveau: doelen, verwachtingen en resultaten: ieder vanuit eigen perspectief

Betrekkingniveau: aansluiten bij innerlijke belevingswereld: gevoelens, motieven

3. Perspectief wisseling

Perspectieven uitwisselen, meningsverschillen laten ontstaan en bemiddelen door:

- Perspectieven en standpunten verkennen en naast elkaar plaatsen en laten ontstaan
- Overeenkomsten en verschillen benoemen en ieders perspectief onderkennen
- Tot overeenkomst en overeenstemming komen wat gemeenschappelijk en waarin jullie verschillen van mening. Vervolgens zijn er plichten en rechten voor ieder.

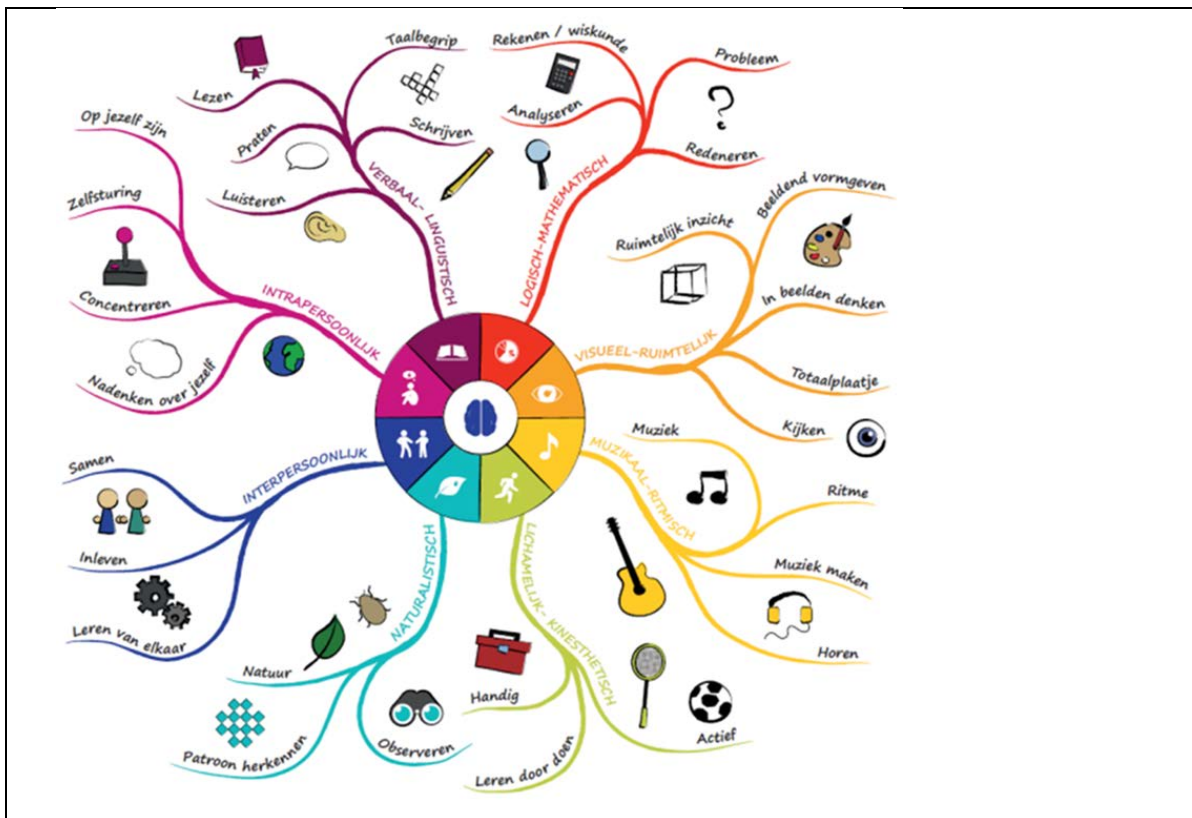
Bij gesprekken voeren met de groep kunnen bovenstaande principes nagenoeg gevolgd worden. Een belangrijke toevoeging is daarbij het hanteren van de groepsdynamiek en het waken voor gelijkwaardige beurtverdeling en interactie tussen alle groepsleden.

Voicing en de *leerkracht* van een leerling vrij maken in 'a whole child' benadering.

De wet Passend Onderwijs (2014) en de zorgplicht zijn gerelateerd aan de VN resolutie (2006) waarin wordt beschreven dat ieder kind, met of zonder beperking, gelijke rechten heeft op onderwijs. Daarin is de opdracht aan scholen om het volle potentieel van iedere leerling tot ontwikkeling te brengen: cognitief, persoonlijk, sociaal, creatief en cultureel.

Binnen Nederlandse scholen is er een grote diversiteit in visie en opvattingen over leren van leerlingen en het daaruit voortkomende onderwijsconcept. Voor voicing en gepersonaliseerd leren sluit ik in deze publicatie aan bij een holistische benadering op groei en ontwikkelen. Binnen een holistische benadering wordt de mens als een 'holos', een geheel gezien (Miller, 2010). Dit vraagt om rijke krachtige leeromgevingen, waarin het volledige potentieel aan talenten en kwaliteiten wordt uitgedaagd: intellectueel, fysiek, persoonlijk, sociaal, creatief, ethisch (waarden en zingeving) en esthetisch (kunst en cultuur). In een holistische leeromgeving gaat het volgens Miller om fundamenteel actieve leerprocessen als: vragen stellen, discussiëren, experimenteren, coöperatief leren en actief initiëren en participeren in het leerproces. Dit vraagt van de leerkracht en begeleiders een veilige relatie en een open dialogische cultuur. In dit onderwijsmodel wordt onderwijs en opvoeding benaderd als een reis in zichzelf, samen met anderen, met een open en actieve houding naar de wereld, waarin ze actief en bewust leren en kennis construeren.

Volgens De Klerk en Langemeijer (2004) gaat holistisch opvoeden over het aanspreken van meervoudige intelligenties van leerlingen, zoals beschreven door Gardner (2008) maar ook om het ontwikkelen van een negende vorm van intelligentie: de existentiële intelligentie.

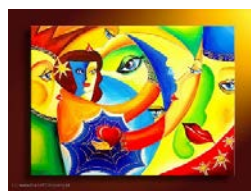

Meervoudige intelligentie – Gardner (2008)

Ethisch

Esthetisch

Existentieel

Reflecteer voor jezelf in 'Kracht & Kans'.

Welke intelligenties of ontwikkeldomeinen worden al sterk gestimuleerd?

Waarin zie je kansen voor verbetering?

De Klankbordgroep Integraal Kindcentrum (IKC, Studulski, 2010). noemen 'The whole child approach' als uitdaging voor een integrale benadering van ontwikkeling in integrale kindcentra (IKC). Zij schetsen het belang van een brede ontwikkelingsbenadering, om leerlingen 'rijk' in te leiden op hun eigen levensinrichting en in samen leven. Zij refereren daarbij ook aan de intelligenties van Gardner, maar zien dit meer als ontwikkeldomeinen waartussen dwarsverbanden gemaakt moeten worden, om kennis, leren en ontwikkelen minder fragmentarisch en meer betekenisvol en rijk aan te bieden. Dit vraagt volgens de klankbordgroep IKC om een rijkere leeromgeving waarin samenwerken binnen school en met de omgeving kansen krijgt (b.v. sport, natuur, creativiteit, cultuur). Gepersonaliseerd leren, voicing en de *leerkracht* van de leerling vrij maken start bij het nadenken over het mensbeeld, de visie op ontwikkeling van kinderen en van daaruit de keuze voor het programma en de onderwijsinrichting. Afhankelijk daarvan zullen leerlingen smalle, brede of optimale ontplooiingskansen krijgen.

Gepersonaliseerd leren

Voicing en de *leerkracht* van de leerling vrij maken, gaat ook over het empoweren van leerlingen van binnenuit en het creëren van rijke leeromgevingen van buitenaf (Otter, 2015). De omslag van curriculumgericht onderwijzen, naar kind gecentreerd onderwijzen daagt uit tot meer gepersonaliseerd leren, waarbij belangrijke kenmerken zijn:

1. *Uitgaan van en aansluiten bij talenten en kwaliteiten*
2. *Passend arrangeren van onderwijsaanbod in persoonsgerichte doelen en opbrengsten*
3. *Eigenaarschap van de leerling door zelf doelen en opbrengsten vast te stellen*
4. *Bewust worden van eigen leerproces door reflecteren om te 'leren leren'*
5. *Leerling benoemt instructiebehoefte en komt vanuit reflectie tot ondersteuningsvraag*
6. *Rijk onderwijs, dat het potentieel aan talenten in ontwikkeling brengt*
7. *De leerling actief betrekken bij perspectief op ontwikkeling en ontwikkelperspectief*

De rol van de leraar of begeleider van een leerling wordt daarmee meer en meer activerend, ontlokkend en uitdagingen creërend, dan leerlingen enkel laten consumeren. Het vraagt ook om een andere inrichting van de onderwijsleeromgeving. Een belangrijk hulpmiddel in de 21^e eeuw voor dit gepersonaliseerd leren is de digitale leeromgeving. Hierbij kan het werken met een digitaal portfolio een goed middel zijn, waarmee een leerling gedurende de schoolloopbaan zijn doelen en opbrengsten opbouwt en borgt. Dit kan gaan over de instrumentele vakken, maar ook over thema's die de ontwikkeling van het hele kind weerspiegelt. Een indeling van een gepersonaliseerd digitaal portfolio kan dan als een eigen portret opgebouwd worden gedurende de schooltijd. Onderstaand een mogelijke indeling van een digitaal portfolio (er zijn natuurlijk vele indelingen mogelijk):

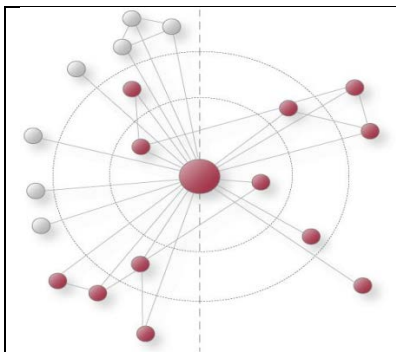

Bron: Otter, M. den (2015). Voicing, geef leerlingen een stem. Dordrecht: InStonDo.

Ecologie

Van curriculum- naar meer gepersonaliseerd leren vraagt niet alleen om optimale uitdaging van het potentieel aan capaciteiten, talenten en kwaliteiten van de leerling, maar evengoed van iedere professional die betrokken zijn bij de ontwikkeling. Met een speciale plek voor ouders daarbinnen. Gepersonaliseerd leren betekent niet geïndividualiseerd leren. In tegendeel: je gaat met elkaar op zoek naar het creëren van rijke leeromgevingen, samenwerkingsvormen, rijke thema's en een legio aan samenwerkingsvormen daarbinnen.

Dit sluit nauw aan bij de ecologische theorie van Bronfenbrenner (1979), waarin hij micro-, meso- en macrosystemen onderscheidt. In Nederland is dit bewerkt door Meersbergen en Jeninga (2012). Wielinga (2013) zet nog een stap verder. Volgens hem gaat het over het bouwen aan relatienetwerken, die werken als 'organische-, dynamische systemen'. Het ontwerpen van een ecologie rondom een leerling kan bijdragen aan het ontwerpen van een krachtige leeromgeving, waarin iedere leerling optimale ontwikkelkansen krijgt.

Teken de ecologie vanuit het perspectief van de leerling:

1. Plaats personen rondom de leerling in de cirkels:

- De leerling als centraal middelpunt 'in het midden'
- In de klas
- In school, om de klas
- Thuis
- In de omgeving

2. Teken het relatienetwerk

Maak verbindingslijnen om de samenwerking in dit netwerk rondom een leerling zichtbaar te maken

Bronnen:

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge, Harvard University Press.

Gardner, H., Wijsman, R. (red.) (2008). *Meervoudige intelligenties voor de 21e eeuw*. Amsterdam. Nieuwezijds.

Hattie, J. (2014). *Leren zichtbaar maken*. (Visible Learning for teachers). Rotterdam, Bazalt, educatieve uitgaven

Holdsworth, R. (2007). *Keynote on the National Research Conference: Pupil voice and participation: pleasures, promises and pitfalls*. Nottingham: University of Nottingham.

Klankbordgroep Integraal Kindcentrum, Studulski, F. (2010). *Visiedocument IKC*. In: OP weg naar het integraal kindcentrum: een verkenning. Utrecht: Sardes Gevonden 7 maart 2016 op: <http://www.sardes.nl/uploads/EindrapportIKCnov2010.pdf>
http://www.sardes.nl/uploads/Sardes/Sardes_NL/VisiedocumentIKC.pdf

Klerk, R. de & M. Langemeijer (2004). *Anders bekeken, een holistische benadering op opvoeding*. Servire, Utrecht/Antwerpen.

Meersbergen, E. van & Jeninga, J. (2012). De ecologie van de leerling. Een systeemgericht model voor het onderwijs. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 2012, 51 (4), 175-185.

Miller, J.P. (2010). *Whole Child Education*. Toronto, University of Toronto.

Otter, M. den (2015). Voicing: geef leerlingen een stem. *TIB Tool, Tijdschrift voor interne begeleiders*. Dordrecht, InStondo.

Riksen-Walraven, J.M.A. (1993). *De sensitieve opvoeder: dimensies en determinanten van opvoedingsgedrag*. Congres van NIP.

Rijksoverheid (2016). Wet op Passend onderwijs. *Informatie van de Rijksoverheid*. Den Haag, Rijksoverheid. Gevonden op 7 maart 2016 op <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs>.

VN resolutie (2009) : [United Nations \(2006\). *Convention on the rights of Persons with Disabilities. Article 24, Education.* Gevonden 23 augustus 2013, op <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>](http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml)

Vos, M. de (2006). Lichaamstaal, spiegel van de competentiebeleving. In: Heijkant, C. v.d., G. Quak, J. van Swet, K. Vloet, M. de Vos en R.v.d. Wegen (2006). *School video interactie begeleiding, van meer kanten bekeken* (H6. pp 121 – 128). Antwerpen, Garant.

Wielinga, (2013). *Relatienetwerken*. Academie voor Overheidscommunicatie, april 2013

Marianne den Otter is orthopedagoog en docent bij Fontys hogescholen Opleidingen speciale Onderwijszorg (OSO) op de Master Special Educational Needs (M SEN). Zij werkt samen in diverse werkvelden als procesbegeleider bij onderwijsinnovatie. Ze is lid van de kenniskring *Leerkracht in Samenwerken*. Haar interessegebieden zijn: inclusie, holistisch perspectief, begeleiden, beeldbegeleiding, onderwijsinnovatie en veranderingsprocessen. Ze heeft meerdere publicaties geschreven rondom: interactie en dialoog, inclusie, voicing en samenwerken.